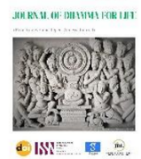

วารสารธรรมเพื่อชีวิต

JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE

ISSN: 2822-048X

<https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index>

Academic Article

Community Networks and Creative Local Resource Management

ภาคีเครือข่ายชุมชนกับการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์

Nopphamas Vichaporn¹, Mantana Sinjang^{2*}, Kittanai Pongkaewnoi³,Patcharapon Bunsopa⁴ & Tanasha Rojanatrakul⁵นพมาศ วิชาพร¹, มณฑนา สิ้นจาง^{2*}, กฤตัญญ์ ป้องแก้วน้อย³,พัชรพล บุญโสภณ⁴ และ ธนัสสา โรจนตระกูล⁵

ARTICLE INFO

Name of Author &
Corresponding Author: *

1. Nopphamas Vichaporn

นพมาศ วิชาพร

Pibulsongkram University, Thailand.

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

Email: toey.gag@gmail.com

2. Mantana Sinjang*

มณฑนา สิ้นจาง

Pibulsongkram University, Thailand.

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

Email: Mantana.sinjang2944@gmail.com

3. Kittanai Pongkaewnoi

กฤตัญญ์ ป้องแก้วน้อย

Pibulsongkram University, Thailand.

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

Email: kittanai7945@gmail.com

4. Patcharapon Bunsopa

พัชรพล บุญโสภณ

Pibulsongkram University, Thailand.

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

Email: Patcharapon7640@gmail.com

5. Tanasha Rojanatrakul

ธนัสสา โรจนตระกูล

Pibulsongkram University, Thailand.

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

Email: tanastha.r@psru.ac.th

คำสำคัญ

ภาคีเครือข่ายชุมชน, การจัดการทรัพยากร, ท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์

Keywords:

Community network partners, Resource management, Creative locali

Article history:

Received: 10/06/2025

Revised: 23/06/2025

Accepted: 18/08/2025

Available online: 26/10/2025

How to Cite:

Vichaporn et al. (2025). Community Networks and Creative Local Resource Management. *Journal Dhamma for Life*, 31(4), 421-430.

ABSTRACT

This article aims to study the role of community networks in creative local resource management, focusing on the analysis of participation mechanisms, cooperation models, and sustainable community resource development approaches through the dimension of creativity. The study of documents in the study area with concrete operations of community networks revealed that community networks play an important role in driving local resource management through strong participation processes, especially in terms of knowledge creation and development of new concepts that link cultural capital, natural capital, and social capital of the community, leading to the valuing and diverse benefits of resource use in economic, social, and environmental dimensions. In addition, the cooperation network between communities and various sectors, including the government, private sector, and NGOs, also promotes social innovations that address the needs of sustainable local development

ศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย
Thai Journal Citation Index Centre

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของภาคีเครือข่ายชุมชนในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์กลไกการมีส่วนร่วม รูปแบบความร่วมมือ และแนวทางการพัฒนาทรัพยากรในชุมชนอย่างยั่งยืน ผ่านมิติของความคิดสร้างสรรค์ การศึกษาจากเอกสารในพื้นที่ศึกษาที่มี การดำเนินงานของภาคีเครือข่ายอย่างเป็นรูปธรรมผลการศึกษพบว่า ภาคีเครือข่ายชุมชนมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมที่เข้มแข็ง โดยเฉพาะในด้านการสร้างองค์ความรู้ การพัฒนาแนวคิดใหม่ ๆ ที่เชื่อมโยงทุนวัฒนธรรม ทุนทางธรรมชาติ และทุนทางสังคมของชุมชน อันนำไปสู่การใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่าและเกิดประโยชน์อย่างหลากหลาย ทั้งในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้เครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนกับภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน ยังส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรมทางสังคมที่ตอบโจทย์การพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

บทนำ

แนวคิดของนักวิชาการทั้งไทยและต่างประเทศเป็นกรอบในการวิเคราะห์ งานศึกษานี้เน้นการพิจารณาบทบาทของเครือข่ายในฐานะกลไกกลางที่ช่วยประสานพลังจากภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคประชาสังคม และภาคเอกชน เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนสามารถจัดการทรัพยากรของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ อ้างอิงแนวคิดของทิพย์ชนก รุจิธรรมธัช (2561) ที่เน้นการใช้ภูมิปัญญาวัฒนธรรมเป็นฐานในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติร่วมกับการพึ่งพาตนเองของชุมชน รวมถึง ศศิธร ศรีโสม และคณะ (2562) ที่ชี้ว่าภาคีเครือข่ายที่เข้มแข็งสามารถพัฒนา “กลไกทางสังคม” ที่สร้างเสริมพลังชุมชนได้อย่างยั่งยืนผลการศึกษายังพบว่า การจัดการทรัพยากรท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ในหลายพื้นที่ที่มีความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม

เนื่องจากการประยุกต์ใช้แนวคิดแบบมีส่วนร่วมร่วมกับนวัตกรรมทางสังคม เช่นที่ วีระศักดิ์ จันทร์สงแสง (2561) ได้นำเสนอว่า “นวัตกรรมสังคมในระดับท้องถิ่น” คือกุญแจสำคัญในการสร้างความเปลี่ยนแปลงในระบบการจัดการทรัพยากร ซึ่งเชื่อมโยงกับแนวคิดของนักวิชาการต่างประเทศ ได้แก่ Emerson และ Nabatchi (2019) ที่กล่าวถึง “collaborative governance” ว่าเป็นแนวทางการจัดการร่วม (shared governance) ที่สร้างความไว้วางใจและการเรียนรู้ร่วมในกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และ Pahl-Wostl (2020) ที่เสนอว่า “adaptive co-management” ช่วยให้ชุมชนสามารถปรับตัวต่อวิกฤตสิ่งแวดล้อมและความเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรในระยะยาวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ข้อเสนอของบทความนี้คือ ภาคีเครือข่ายชุมชนควรถูกสนับสนุนให้เติบโตเป็นระบบนิเวศความร่วมมือ (collaborative ecosystem) ที่ไม่เพียงเชื่อมโยงทุนและองค์ความรู้ แต่ยังเอื้อต่อการริเริ่มนวัตกรรมและสร้างอำนาจการตัดสินใจในระดับท้องถิ่นอย่างแท้จริง ทั้งนี้ ภาครัฐควรปรับบทบาทจาก “ผู้กำกับควบคุม” ไปสู่ “ผู้เอื้ออำนวย” (facilitator) เพื่อเปิดพื้นที่ให้ชุมชนได้พัฒนาแนวทางการจัดการทรัพยากรที่เหมาะสมกับบริบทของตนเองอย่างยั่งยืน การส่งเสริมภาคีเครือข่ายจึงไม่ควรมองว่าเป็นเพียงเครื่องมือเชิงเทคนิค แต่เป็น “กระบวนการ” ในการพัฒนาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมและมีนวัตกรรมเชิงพื้นที่ที่สามารถขับเคลื่อนสังคมไปสู่ความยั่งยืนได้จริง

บทความนี้มุ่งศึกษาบทบาทและกลไกของภาคีเครือข่ายชุมชนในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ในบริบทของการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Governance) โดยเน้นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคเอกชน ซึ่งถือเป็นการขยายบทบาทของภาครัฐจากผู้สั่งการไปสู่ “ผู้อำนวยความสะดวก” (facilitator) ตามแนวคิดการบริหารจัดการเชิงมีส่วนร่วม ทิพย์ชนก รุจิธรรมธัช (2561) ได้เสนอว่า แนวทางการจัดการทรัพยากรในระดับชุมชนต้องตั้งอยู่บนฐานภูมิปัญญาวัฒนธรรมที่ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดทิศทางด้วยตนเอง ขณะที่ ศศิธร ศรีโสม และคณะ (2562) พบว่า กลไกภาคีเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพจะช่วยส่งเสริมการบริหารแบบมีธรรมาภิบาลในพื้นที่ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วม โปร่งใส และรับผิดชอบต่อสาธารณะ จากการวิเคราะห์แนวคิดเชิงรัฐประศาสนศาสตร์ร่วมสมัย พบว่า ภาคีเครือข่ายชุมชนมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนผ่านการบริหารภาครัฐจากระบบรวมศูนย์ ไปสู่ระบบเครือข่ายการตัดสินใจแบบเปิด (network governance) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Emerson และ Nabatchi (2019) ที่เสนอโมเดล “Collaborative Governance Regimes”

ซึ่งอธิบายว่าความร่วมมือระหว่างหลายภาคส่วนช่วยเสริมสร้างความชอบธรรมและความไว้วางใจในกระบวนการนโยบายได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ Pahl-Wostl (2020) ยังเสนอว่า “adaptive co-management” ช่วยให้ภาครัฐสามารถปรับกลยุทธ์เชิงนโยบายให้สอดคล้องกับพลวัตของทรัพยากรและชุมชนท้องถิ่น ซึ่งจำเป็นต่อการบริหารจัดการทรัพยากรที่ไม่แน่นอนในระยะยาว เช่น วิกฤตน้ำหรือป่าไม้ จากข้อค้นพบดังกล่าว บทความนี้เสนอว่าการสนับสนุนภาคีเครือข่ายชุมชนควรถูกบูรณาการเข้าสู่กระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะในระดับท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ ภาครัฐควรปรับบทบาทให้เป็น “สถาบันสนับสนุน” ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ร่วม การสร้างนวัตกรรมจัดการ และการกระจายอำนาจเชิงนโยบายสู่ชุมชน ทั้งนี้ บทบาทของภาคีเครือข่ายมิใช่เพียงกลไกทางเทคนิคหรือการปฏิบัติงานภาคสนามเท่านั้น แต่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่น ความเสมอภาค และการกำกับตนเองของชุมชนในระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

บทบาทของภาคีเครือข่ายชุมชน

1. บทบาทในการระดมและสนับสนุนทรัพยากร (Resource Mobilization and Support) ภาคีเครือข่ายทำหน้าที่เป็นแหล่งสนับสนุนทรัพยากรทั้งในรูปของทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม และทุนทางเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ เทคโนโลยี เงินทุน อุปกรณ์ หรือช่องทางการตลาด โดยทรัพยากรเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการดำเนินโครงการของชุมชน เช่น มหาวิทยาลัยสามารถส่งคณาจารย์และนักศึกษาลงพื้นที่เพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยี ภาคธุรกิจสามารถร่วมเป็นพันธมิตร เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น หรือหน่วยงานรัฐสามารถจัดสรรงบประมาณและบุคลากรเพื่อเสริมความเข้มแข็งของกลไกภายในชุมชน (The World Bank, 2016)

2. บทบาทในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วม (Participation Facilitation) ภาคีเครือข่ายทำหน้าที่เป็นตัวกลางและผู้ส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้เกิดการตัดสินใจร่วม การวางแผนร่วม และการดำเนินงานร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนา การมีส่วนร่วมนี้ทำให้ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของ (Ownership)

และมีความรับผิดชอบร่วมกันในผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น อีกทั้งยังเป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในระดับฐานราก ภาคีบางกลุ่ม เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) หรือสถาบันการศึกษา ยังสามารถจัดเวทีเสวนา การระดมความคิด และการสร้างกลไกตรวจสอบจากประชาชนได้อีกด้วย

3. บทบาทในการสร้างองค์ความรู้และพัฒนาศักยภาพ (Knowledge and Capacity Building) หนึ่งในบทบาทที่สำคัญที่สุดของภาคีเครือข่ายคือการพัฒนางานองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ทั้งความรู้ดั้งเดิมและความรู้ใหม่ รวมถึงการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน เช่น การฝึกอบรม การจัดการความรู้ (KM) หรือการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ซึ่งช่วยเพิ่มขีดความสามารถของคนในพื้นที่ในการวิเคราะห์ปัญหา วางแผน และดำเนินกิจกรรมด้วยตนเองภาคีจากภาคการศึกษาและหน่วยงานวิชาการมักมีบทบาทในส่วนนี้อย่างเด่นชัด โดยเฉพาะในเรื่องการจัดหลักสูตรอบรมการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน และการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาในพื้นที่

4. บทบาทในการเชื่อมโยงและสร้างเครือข่าย (Networking and Linkage Building) ภาคีเครือข่ายทำหน้าที่เชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับหน่วยงานหรือองค์กรภายนอกในระดับอำเภอ จังหวัด หรือแม้แต่มาระดับประเทศ เช่น การเชื่อมโยงกับแหล่งเงินทุนภายนอก โครงการของรัฐ หรือช่องทางตลาดใหม่ ๆ ทั้งนี้ การสร้างเครือข่ายยังหมายถึงการเชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับชุมชน เช่น การรวมกลุ่มของวิสาหกิจชุมชนในหลายพื้นที่เพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้หรือสร้างอำนาจต่อรองทางการตลาด ภาคีเครือข่ายยังทำหน้าที่ประสานผลประโยชน์ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ เพื่อลดความขัดแย้ง และสร้างกลไกการทำงานร่วมกันที่ยั่งยืน

5. บทบาทในการร่วมกำหนดนโยบายท้องถิ่น (Policy Advocacy and Co-Governance) ภาคีเครือข่ายชุมชนมีบทบาทในการเสนอความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และข้อเรียกร้องที่สะท้อนความต้องการของชุมชนเข้าสู่นโยบายในระดับท้องถิ่น เช่น การเข้าร่วมสภาองค์กรชุมชน สภาเทศบาล หรือการจัดทำข้อเสนอแผนพัฒนาตำบล ภาคีบางกลุ่มยังทำหน้าที่ติดตามประเมินผลนโยบาย การใช้งบประมาณ และประสิทธิภาพของโครงการที่ดำเนินในพื้นที่ เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปอย่างโปร่งใส และตอบสนองต่อประชาชนอย่างแท้จริง บทบาทนี้สอดคล้องกับแนวคิด “การจัดการตนเองของท้องถิ่น” มีเป้าหมายให้ชุมชนมีอำนาจในการกำหนดทิศทางการพัฒนาของตนเอง (ธันวา ใจเที่ยง, 2562)

ภาคีเครือข่ายชุมชนมีบทบาทที่สำคัญในการเสริมสร้างการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น โดยการระดมทรัพยากรจากหลายภาคส่วน ทั้งในรูปของทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม และทุนทางเศรษฐกิจ เช่น ความรู้ เทคโนโลยี เงินทุน และช่องทางการตลาด ซึ่งทรัพยากรเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญในการสนับสนุนโครงการต่าง ๆ ของชุมชน รวมถึงการช่วยให้ชุมชนสามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งจากภายในโดยการจัดสรรทรัพยากรที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ นอกจากนี้ ภาคีเครือข่ายยังมีบทบาทในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ ผ่านการกระตุ้นให้เกิดการตัดสินใจร่วม การวางแผนร่วม และการดำเนินงานร่วม ซึ่งไม่เพียงช่วยให้ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากรและโครงการต่าง ๆ แต่ยังเป็นการส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในระดับฐานราก ทำให้เกิดความรับผิดชอบร่วมกันในการพัฒนา (วุฒิสาร ตันไชย, 2550)

อีกทั้งภาคีเครือข่ายยังมีบทบาทในการสร้างองค์ความรู้และพัฒนาศักยภาพของชุมชน โดย การฝึกอบรมและวิจัยแบบมีส่วนร่วม ซึ่งช่วยให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ได้ด้วยตนเอง ภาคีจากภาคการศึกษาและหน่วยงานวิชาการมักมีบทบาทสำคัญในด้านนี้ เช่น การจัดหลักสูตรอบรม และ การพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน (Pahl-Wostl, 2020) ในขณะเดียวกัน ภาคีเครือข่ายยังทำหน้าที่เชื่อมโยงและสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนกับองค์กรภายนอกในระดับต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนการพัฒนา เช่น การเชื่อมโยงกับแหล่งเงินทุนหรือช่องทางตลาดใหม่ ๆ ซึ่งช่วยให้ชุมชนสามารถเข้าถึงทรัพยากรจากภายนอกและสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนสุดท้ายภาคีเครือข่ายยังมีบทบาทในการร่วมกำหนดนโยบายท้องถิ่น โดยการเสนอความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และการติดตามประเมินผล เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปตามความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

วิธีการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์

1. การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation) การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้การจัดการทรัพยากรท้องถิ่นเกิดความสำเร็จ การมีส่วนร่วมนี้หมายถึงการให้ชุมชนมีบทบาทในการตัดสินใจ วางแผน และดำเนินการเกี่ยวกับทรัพยากรที่ตนเองใช้ ซึ่งทำให้เกิดความรับผิดชอบร่วมกัน และมีความเป็นเจ้าของในการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น

2. การพัฒนานวัตกรรมและเทคโนโลยี (Innovation and Technology Development) การนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาใช้ในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากรและแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การใช้เทคโนโลยีการเกษตรที่ยั่งยืน การพัฒนาระบบการจัดการน้ำอย่างชาญฉลาด หรือการใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ ในการบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติ

3. การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน (Sustainable Resource Management) การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างยั่งยืนหมายถึงการใช้ทรัพยากรในวิธีที่ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสามารถใช้ได้ในระยะยาว โดยไม่เกิดผลกระทบที่เป็นอันตรายต่อระบบนิเวศ หรือส่งผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชนในอนาคต

4. การส่งเสริมการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากร (Environmental Education and Awareness) การส่งเสริมการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมเป็นอีกหนึ่งวิธีการที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน การให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสมทำให้เกิดการตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมในชีวิตประจำวัน (ทิพย์ชนก รุจิธรรมธัช, 2561)

5. การบูรณาการนโยบายและการจัดการที่ เชื่อมโยง (Policy Integration and Integrated Management) การจัดการทรัพยากรท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ต้องการการบูรณาการระหว่างนโยบายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม การบูรณาการดังกล่าวช่วยให้การพัฒนาท้องถิ่นเป็นไปอย่างสอดคล้องและยั่งยืน โดยมีการจัดการทรัพยากรที่เชื่อมโยงกันและไม่เกิดการซ้อนทับในนโยบายที่มีอยู่

การจัดการทรัพยากรท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ต้องอาศัยวิธีการที่หลากหลายเพื่อให้สามารถบรรลุผลสำเร็จอย่างยั่งยืน โดยเริ่มต้นจากการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เป็นปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจ วางแผน และดำเนินการ

เกี่ยวกับทรัพยากรที่ตนเองใช้การมีส่วนร่วมนี้ช่วยสร้างความรับผิดชอบร่วมกันและทำให้ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของในการจัดการทรัพยากร (Emerson & Nabatchi, 2019) นอกจากนี้ การพัฒนานวัตกรรมและเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น เช่น เทคโนโลยีการเกษตรยั่งยืน หรือระบบการจัดการน้ำที่ชาญฉลาด จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากรและลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (วีระศักดิ์ จันทร์สงแสง, 2561) การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนก็เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยรักษาความสมดุลของระบบนิเวศและให้ชุมชนสามารถใช้ทรัพยากรได้ในระยะยาว

การส่งเสริมการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากรยังเป็นอีกหนึ่งกลยุทธ์สำคัญในการเสริมสร้างความเข้าใจและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ การให้ความรู้และการส่งเสริมการตระหนักรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมจะช่วยให้ชุมชนสามารถตัดสินใจในการจัดการทรัพยากรได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ การบูรณาการนโยบายและการจัดการที่เชื่อมโยงทั้งด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม จะช่วยให้การพัฒนาท้องถิ่นมีความสอดคล้องและยั่งยืน โดยไม่เกิดการซ้อนทับในนโยบายที่มีอยู่ (Pahl-Wostl, 2020) ทั้งหมดนี้สะท้อนให้เห็นว่าการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ต้องการกระบวนการที่หลากหลายและการร่วมมือจากทุกภาคส่วนในสังคม

บทบาทของภาคีเครือข่ายชุมชนในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์

1. บทบาทในการสร้างเวทีการมีส่วนร่วม (Facilitating Public Participation) ภาคีเครือข่ายทำหน้าที่สร้าง “พื้นที่กลาง” หรือเวทีสำหรับการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเรียนรู้ร่วม และการตัดสินใจร่วมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น เช่น ภาคประชาชน ภาครัฐ เอกชน และวิชาการ การมีส่วนร่วมนี้ไม่ใช่เพียงการแสดงความคิดเห็นเท่านั้น แต่รวมถึงการกำหนดนโยบาย การออกแบบกิจกรรม และการติดตามประเมินผล ซึ่งเป็นกระบวนการประชาธิปไตยเชิงปฏิบัติที่ช่วยให้ชุมชนมี “ความเป็นเจ้าของ” (Ownership) ต่อทรัพยากรของตน

2. บทบาทในการสนับสนุนองค์ความรู้และเทคโนโลยี (Knowledge & Technology Transfer) เครือข่ายจากภายนอกชุมชน เช่น มหาวิทยาลัย หรือหน่วยงานวิจัย มีบทบาทในการเสริมสร้างขีดความสามารถของชุมชนโดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ทั้งด้านวิชาการและภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนการแนะนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการทรัพยากร เช่น การอนุรักษ์น้ำ การทำเกษตรอินทรีย์ หรือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

3. บทบาทในการประสานผลประโยชน์และแก้ไขความขัดแย้ง (Conflict Mediation and Stakeholder Coordination) การจัดการทรัพยากรในชุมชนมักมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายฝ่าย ซึ่งอาจมีผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน ภาคีเครือข่ายทำหน้าที่เป็น “คนกลาง” ที่ช่วยไกล่เกลี่ยผลประโยชน์เหล่านั้น และสร้างความเข้าใจร่วมกันเพื่อให้เกิดความร่วมมือ มากกว่าความขัดแย้ง ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งในบริบททรัพยากรที่มีข้อจำกัด เช่น น้ำ ที่ดิน หรือป่าไม้

4. บทบาทในการระดมทรัพยากรและสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ (Resource Mobilization and Economic Empowerment) ภาคีเครือข่ายชุมชนสามารถระดมทรัพยากรจากหลากหลายแหล่ง ไม่ว่าจะเป็น

งบประมาณจากภาครัฐ เงินทุนจากภาคเอกชน หรือแรงงานและทรัพยากรในชุมชน เพื่อนำมาใช้ในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นอย่างสร้างสรรค์ นอกจากนี้ยังส่งเสริมการสร้างเศรษฐกิจฐานรากผ่านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น การท่องเที่ยวชุมชน หรือวิสาหกิจชุมชน

5. บทบาทในการสนับสนุนนโยบายและขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง (Policy Advocacy and System Change) ภาาีเครือข่ายชุมชนมีบทบาทสำคัญในการเสนอแนะทางนโยบายสาธารณะที่สะท้อนเสียงของชุมชน และขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้าง ไม่ว่าจะเป็นการผลักดันให้มีกฎหมายรองรับสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากร หรือการเสนอแผนพัฒนาที่ใช้ข้อมูลจากชุมชนเป็นฐาน (ธันวา ใจเที่ยง, 2562)

บทบาทของภาาีเครือข่ายชุมชนในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์มีความสำคัญในการสร้างกระบวนการที่ยั่งยืนและมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในชุมชน ภาาีเครือข่ายทำหน้าที่สร้างเวทีการมีส่วนร่วมเพื่อให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เช่น ภาครัฐ เอกชน และประชาชน สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเรียนรู้ร่วม และตัดสินใจร่วมกันในเรื่องการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยให้ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและมีความรับผิดชอบต่อทรัพยากร นอกจากนี้ ภาาีเครือข่ายยังมีบทบาทในการถ่ายทอดองค์ความรู้และเทคโนโลยีจากหน่วยงานภายนอก เช่น มหาวิทยาลัย หรือหน่วยงานวิจัย เพื่อตอบสนองต่อความต้องการทางการจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การอนุรักษ์น้ำหรือการเกษตรที่ยั่งยืน (วีระศักดิ์ จันทรส่งแสง, 2561) รวมทั้งยังทำหน้าที่ประสานผลประโยชน์และแก้ไขความขัดแย้งระหว่างกลุ่มที่มีผลประโยชน์ต่างกันในชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการรักษาความสงบเรียบร้อยและความร่วมมือในการใช้ทรัพยากรที่มีข้อจำกัด

ภาาีเครือข่ายชุมชนยังมีบทบาทในการระดมทรัพยากรและสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ โดยสามารถนำทรัพยากรจากหลายแหล่ง เช่น งบประมาณจากภาครัฐหรือเงินทุนจากภาคเอกชน มาใช้ในการพัฒนาชุมชน ทั้งนี้ยังสามารถส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากจากการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นหรือวิสาหกิจชุมชน (ศศิธร ศรีโสมและคณะ, 2562) นอกจากนี้ ภาาีเครือข่ายยังมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนและขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะที่สะท้อนเสียงของชุมชน เช่น การผลักดันให้มีกฎหมายรองรับสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากร ซึ่งช่วยเสริมสร้างการเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้างให้เกิดผลในระยะยาว

กลยุทธ์ในการส่งเสริมบทบาทของภาาีเครือข่ายชุมชนในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์

การส่งเสริมบทบาทของภาาีเครือข่ายชุมชนในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์จำเป็นต้องมีกลยุทธ์ที่บูรณาการทั้งในด้านโครงสร้าง กระบวนการ และบริบททางสังคม-วัฒนธรรมของพื้นที่อย่างลึกซึ้ง (Pahl-Wostl, 2020) ได้เสนอว่ากลยุทธ์สำคัญประการแรกคือ การพัฒนาโครงสร้างภาาีแบบยืดหยุ่น (Flexible Partnership Structure) เพื่อให้สามารถรองรับความหลากหลายของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระดับพื้นที่ อาทิ ผู้นำชุมชน กลุ่มอาชีพ องค์กรปกครองท้องถิ่น และภาาีวิชาการ โดยใช้กระบวนการสร้างความสัมพันธ์เชิงแนวนอน (horizontal relationship) มากกว่าความสัมพันธ์แบบบนลงล่าง เพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมในแนวทางและผลลัพธ์ของการจัดการทรัพยากร อีกทั้งควรพัฒนา “เวทีสาธารณะ” ให้เป็นกลไกกลางที่เอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วม

ร่วมอย่างเท่าเทียม สะท้อนความต้องการจริงของกลุ่มต่าง ๆ และใช้ข้อมูลจากชุมชนเป็นฐานในการตัดสินใจ (evidence-based community planning)

กลยุทธ์สำคัญอีกประการหนึ่งคือ (ศศิธร ศรีโสมและคณะ, 2562) ได้เสนอว่า การเสริมสร้างศักยภาพและขีดความสามารถของภาคีเครือข่ายอย่างเป็นระบบ (Capacity Building and Empowerment Strategy) ซึ่งครอบคลุมทั้งมิติองค์ความรู้ ทักษะเชิงเทคนิค และความสามารถในการบริหารจัดการ เช่น การฝึกอบรมด้านการบริหารจัดการทรัพยากรแบบยั่งยืน การใช้เครื่องมือวิจัยเชิงพื้นที่ การสื่อสารสาธารณะ และการประเมินผลแบบมีส่วนร่วม (Participatory Evaluation) ทั้งนี้ ต้องไม่ละเลยการส่งเสริมทุนทางสังคมในชุมชน เช่น ความไว้วางใจ ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียว และวัฒนธรรมการช่วยเหลือกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการประสานประโยชน์และลดความขัดแย้ง นอกจากนี้ (The World Bank, 2016) ได้เสนอว่าการออกแบบ กลยุทธ์ควรเชื่อมโยงกับนโยบายระดับจังหวัดและชาติ เพื่อสร้าง “ระบบสนับสนุนหลายระดับ” (multi-level governance support system) ที่ช่วยให้บทบาทของภาคีเครือข่ายในระดับพื้นที่เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. การเพิ่มเติมกรอบแนวคิดทางทฤษฎี (Theoretical Framework) เพื่อเสริมความหนักแน่นทางวิชาการ ควรมีการระบุกรอบแนวคิดหรือนักวิชาการสำคัญที่ใช้อธิบายเรื่องภาคีเครือข่าย กรอบทฤษฎีเหล่านี้จะช่วยให้การวิเคราะห์บทบาทของภาคีเครือข่ายมีความลึกซึ้ง และสามารถนำไปใช้ในการวิเคราะห์เปรียบเทียบหรือขยายผลในงานวิจัยในอนาคตได้

2. การเพิ่มกรณีศึกษา (Case Study) เพื่อเสริมความเข้าใจเชิงประจักษ์แม้บทความจะกล่าวถึงบทบาทและกลยุทธ์ของภาคีเครือข่ายชุมชนในภาพรวมได้ชัดเจน แต่หากเพิ่มกรณีศึกษาที่เป็น ตัวอย่างจริงจากพื้นที่ต่าง ๆ จะช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพการนำแนวคิดไปปฏิบัติจริง และเข้าใจผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นการสนับสนุนข้อเสนอเชิงทฤษฎีด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ (empirical evidence)

สรุป

บทบาทของภาคีเครือข่ายชุมชนมีความสำคัญในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ โดยเฉพาะในแง่ของการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ซึ่งสามารถทำให้ชุมชนจัดการทรัพยากรของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน แนวคิดนี้สามารถอธิบายได้ผ่านการยอมรับในบทบาทของภาคีเครือข่ายในฐานะกลไกที่เชื่อมโยงทรัพยากรและองค์ความรู้ต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพในเชิงพื้นที่ การมีส่วนร่วมของชุมชน และการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาท้องถิ่นที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่ ทิพย์ชนก รุจิธรรมธัช (2561) ได้เสนอแนวคิดที่สำคัญในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชน โดยอาศัยภูมิปัญญาวัฒนธรรมในการพัฒนาแนวทางการจัดการทรัพยากรที่สอดคล้องกับการพึ่งพาตนเองของชุมชน พร้อมทั้งส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากสมาชิกในชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถจัดการทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ขณะเดียวกัน ศศิธร ศรีโสม และคณะ (2562) ได้เน้น

ย้าถึงความสำคัญของภาคีเครือข่ายที่เข้มแข็งในการพัฒนา "กลไกทางสังคม" ที่สามารถสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนและส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะในแง่ของการสร้างความไว้วางใจและความโปร่งใสในกระบวนการทำงานร่วมกันของกลุ่มภาคีต่างๆ การจัดการทรัพยากรท้องถิ่นในแนวทางที่มีความร่วมมือกันระหว่างหลายภาคส่วนได้ถูกเสนอผ่านแนวคิด "Collaborative Governance" โดย Emerson และ Nabatchi (2019) ซึ่งเน้นการสร้าง ความไว้วางใจและการเรียนรู้ร่วมกันในกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่นเดียวกับ "adaptive co-management" ตามที่ Pahl-Wostl (2020) กล่าวไว้ ซึ่งเชื่อว่าเป็นกระบวนการที่ช่วยให้ชุมชนสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรได้อย่างยั่งยืน แนวคิดเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการสร้างความร่วมมือที่มีทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนร่วมกันกำหนดทิศทางการพัฒนาท้องถิ่นที่ยั่งยืน

งานศึกษายังพบว่า การใช้ "นวัตกรรมทางสังคม" ในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงระบบการจัดการทรัพยากรที่ไม่เพียงแต่ต้องพึ่งพาความรู้ในด้านเทคนิค แต่ยังสามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำงานเพื่อให้เหมาะสมกับความต้องการของชุมชน และตอบสนองต่อความท้าทายของการพัฒนาในยุคปัจจุบัน เช่นที่วีระศักดิ์ จันทรสังแสง (2561) ได้กล่าวถึงความสำคัญของ "นวัตกรรมสังคม" ในระดับท้องถิ่น ซึ่งช่วยกระตุ้นการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ บทความนี้ยังเสนอว่า ภาครัฐควรปรับบทบาทจาก "ผู้กำกับควบคุม" ไปสู่ "ผู้อำนวยความสะดวก" (facilitator) โดยการส่งเสริมภาคีเครือข่ายชุมชนให้เติบโตเป็นระบบนิเวศของความร่วมมือ (collaborative ecosystem) ที่สามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในระดับท้องถิ่น นอกจากนี้การบูรณาการแนวคิดการจัดการที่เชื่อมโยง (Policy Integration) ระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ จะช่วยให้การพัฒนาและการจัดการทรัพยากรเป็นไปในทิศทางที่ยั่งยืน และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

ในการสร้างการเปลี่ยนแปลงในระบบการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นให้เกิดความยั่งยืน การพัฒนาภาคีเครือข่ายเป็นกลไกที่สำคัญที่สุดไม่เพียงแต่เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนการพัฒนา แต่ยังเป็นกระบวนการที่คนในการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ซึ่งรวมถึงการส่งเสริมความรู้ ความร่วมมือ และการสร้างนวัตกรรมที่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของชุมชน การมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนจะทำให้ชุมชนมีความรับผิดชอบต่อการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นและสามารถพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนได้ในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

- ทิพย์ชนก รุจิธรรมชัย. (2561). การจัดการทรัพยากรธรรมชาติบนฐานภูมินิเวศวัฒนธรรม: ทางเลือกของการพัฒนาอย่างยั่งยืน. *วารสารธรรมศาสตร์*, 37(2), 55–76.
- ธัญญา ใจเที่ยง. (2562). การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายกับการจัดการท้องถิ่นอย่างยั่งยืน. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 7 (3), 25–36.
- วีระศักดิ์ จันทร์สงแสง. (2561). ภาคีเครือข่ายท้องถิ่นกับการสร้างนวัตกรรมสังคมเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 6 (3), 10–21.
- ศศิธร ศรีโสมและคณะ. (2562). การพัฒนากลไกภาคีเครือข่ายเพื่อการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนในพื้นที่ตำบลแม่ทา จังหวัดลำพูน. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยพะเยา*, 7 (1), 112–129.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.). (2563). *แนวทางการสร้างภาคีเครือข่ายในระดับชุมชน*. เข้าถึงจาก <https://www.thaihealth.or.th>
- สุรพล นิติไกรพจน์. (2545). *เครือข่ายเพื่อการพัฒนา: บทบาทขององค์กรภายนอกในการเสริมสร้างชุมชน*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วุฒิสาร ตันไชย. (2550). *การพัฒนาแนวคิดภาคีเครือข่ายเพื่อการมีส่วนร่วมของประชาชน*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- Emerson, K., & Nabatchi, T. (2019). *Collaborative governance regimes*. SAGE Publications.
- Pahl-Wostl, C. (2020). *The adaptive co-management approach: Revisiting the theory and practice of resilience in social-ecological systems*. Routledge.
- The World Bank. (2016a). *Inclusive and sustainable resource management in local development*. Washington, DC: World Bank Publications.
- The World Bank. (2016b). *Sustainable resource management and development: A policy perspective*. Washington, DC: The World Bank.

